

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 338.48(436:497.1)+339+339.56

Austrijsko-jugoslavenski privredni odnosi

Waltraut Urban

Sažetak

Austrijsko-jugoslavenski privredni odnosi su nakon drugog svjetskog rata znatno ojačali, ali su istodobno naspram drugih trgovačkih partnera oslabili. Ovdje ih analiziramo na razini nekoliko najvažnijih aktivnosti. Vanjskotrgovinski odnosi su upadljivo asimetrični. Austrijski izvoz roba u Jugoslaviju znatno je veći od uvoza jugoslavenskih proizvoda, čime se očituje pad relativnog značenja Austrije za jugoslavenski izvoz. Osim toga, struktura izvoznih roba nepovoljna je za Jugoslaviju: Jugoslavija uvozi robe višeg stupnja obrade, a izvozi uglavnom sirovine, energiju i poluproizvode.

Austrija je za Jugoslaviju, nakon SR Njemačke, zemlja s najvećim brojem turista. Financijski efekti za Jugoslaviju su pozitivni, premda u nekoliko posljednjih godina opadaju.

Jugoslavenski radnici čine najveći dio stranaca zaposlenih u Austriji. »Radničke doznake« čine najvažniji izvor prihoda Jugoslavije u šilinzima. Ukupna vrijednost doznaka povezana je s brojem radnika, njihovim porodičnim odnosima i mjerama devizne politike Jugoslavije.

Financijski odnosi Jugoslavije i Austrije izražavaju se vjerovničkom ulogom Austrije, budući da austrijske banke potražuju 6% svih potraživanja prema Jugoslaviji.

Da li činjenica susjedstva pozitivno utječe na privredne i ostale odnose Jugoslavije i Austrije? Blizina je očigledno pozitivan čimbenik u turizmu i radničkoj migraciji, ali nije od većeg značenja u privrednim i financijskim odnosima. Austrijsko-jugoslavenski odnosi značajnije su pod utjecajem političkih činitelja na međunarodnoj i nacionalnoj razini, kao i različitih stupnjeva industrijalizacije i razvijenosti.

Ovaj je rad rezultat opsežnije studije o austrijsko-jugoslavenskim privrednim odnosima nakon drugoga svjetskog rata.¹ Moja se izlaganja ograničavaju na neke osobito važne aspekte u privrednim odnosima između dvije zemlje, pri čemu su u prvom planu dugoročni aspekti. Zato se samo marginalno osvr-

1 Jedno od težišta znanstvenih radova Austrijskoga instituta za međunarodnu politiku jesu susjedski odnosi: susjedski odnosi u političkom, privrednom i kulturnom pogledu. Odgovarajuća studija o austrijsko-mađarskim odnosima već je napisana, a austrijsko-jugoslavenskim se piše, a o austrijsko-švicarskim se priprema.

ćem na aktualni razvoj u Jugoslaviji koji je izrazito u znaku privredne i krize dugova.

Privredni odnosi između dvije zemlje postoje posve općenito: kao razmjena roba i usluga, kao transferi kapitala, koji, sa svoje strane, imaju različite razloge, i kao izravna privredna suradnja i transfer tehnologije (razmjena patenata i licenci, participacija poduzeća, kooperacija u trećim zemljama). Ove ču različite dimenzije privrednih odnosa između Austrije i Jugoslavije obraditi u slijedećim poglavljima:

- a) Robna trgovina (izravni izvoz i uvoz, tranzitna trgovina)
- b) Turizam između Austrije i Jugoslavije
- c) Jugoslavenski radnici u Austriji i
- d) Zaduženost između Austrije i Jugoslavije.

(Istraživanja o izravnoj privrednoj suradnji nisu još završena.)

Željela bih, međutim, najvažnije rezultate ukratko iznijeti unaprijed:

- 1) Austrijsko-jugoslavenski privredni odnosi nakon rata su *apsolutno ojačali*, ali su relativno, naspram drugih trgovačkih partnera, tendencijski oslabili.
- 2) Vanjskotrgovinski odnosi pokazuju stanovite upadljive *asimetrije*.
- 3) Jugoslavensko-austrijski trgovinski odnosi obilježeni su relativnom pozicijom Jugoslavije u međunarodnome sistemu, između *Sjevera i Juga* i *Zapada i Istoka*, geografski kao i u prenesenom smislu. Ali i *Austrija* ima u mnogome pogledu takav »međupoložaj«, što austrijsko-jugoslavenskim odnosima daje stanovita posebna obilježja u usporedbi s jugoslavenskim odnosima s drugim zapadnim industrijskim zemljama.
- 4) Općepolitički činitelji, na međunarodnoj i na nacionalnoj razini kao i na bilateralnome području, znatno su utjecali na razvoj austrijsko-jugoslavenskih odnosa.

a) Robna razmjena između Austrije i Jugoslavije

1955. godine imao je austrijski izvoz u Jugoslaviju, prema austrijskim izvorima (vidi tabelu 1) vrijednost² od 558 mil. šil. (= 21,5 mil. \$), a austrijski uvoz iz Jugoslavije 386 mil. šil. (= 14,8 mil. \$). 1984. izvoz je iznosio 7,7 mrđ. šil. (353 mil. \$), a uvoz 4,4 mrđ. šil. (203 mil. \$). Ovi brojevi ukazuju već na važnu asimetriju u austrijsko-jugoslavenskim odnosima: više se austrijskih roba izvozi u Jugoslaviju nego što se uvozi jugoslavenskih i ta se neravnoteža s vremenom još pojačala. Dok je deficit u trgovačkoj bilanci iznosio još 1955. godine 172 mil. šil. (6,7 mil. \$), bio je 1984. godine oko 3,3 mrđ. šil. (= 150 mil. \$), pri čemu se to nakon maksimuma od oko 6 mrđ. šil. (482 mil. \$) u 1979. godini može već ocijeniti kao uspjeh u pokušaju da se ta asimetrija suzbije: do 1979. godine bio je austrijski izvoz (u šilinzima) porastao prema indeksu (1955 = 100) na 1.468, a izvoz, naprotiv, samo na 564. Od tada se izvoz smanjio na 1.374, a uvoz povećao na 1.142 (odgovarajuće stope pokrivenosti uvoza izvozom bile su 1955. godine 69,2%, 1979. godine 26,6% (!) i 1984. godine 57,5%).

Takva asimetrija nije, dakako, neobična među zemljama s različitom razinom industrijalizacije, a Jugoslavija ima i s većinom drugih razvijenih industrijskih zemalja na Zapadu uvozne viškove. Suprotan su primjer, dakako, dalekoistočne, takozvane »NIC«-zemlje, koje su vodile izvozno orijentiranu

Tabela 1

BILATERALNA ROBNA TRGOVINA IZMEĐU AUSTRIJE I JUGOSLAVIJE¹
1955—1984)Austrijski izvoz u Jugoslaviju
(= jugoslavenski uvoz iz Austrije)

	1955.	1960.	1965.	1970.	1975.	1980.	1984.
U mil. šil.	558	1011	1043	3444	5983	7370	7668
Indeks 1955. = 100	100	181,2	186,9	617,2	1072,2	1320,8	1374
U mil. US \$ ¹	21,5	38,9	40,4	133,3	323,2	533,7	352,2

Austrijski uvoz iz Jugoslavije
(= jugoslavenski izvoz u Austriju)

	1955.	1960.	1965.	1970.	1975.	1980.	1984.
U mil. šil.	386	719	724	1296	1419	2567	4409
Indeks 1955 = 10	100	186,2	187,6	335,8	367,6	665,0	1142,2
U mil. US \$ ¹	14,8	27,7	28,0	50,2	76,7	185,9	202,7

Izvor: Österreichische Außenhandelsstatistik (Austrijska vanjskotrgovinska statistika), serija 2.

1 Vrijednost prema godišnjim završnim tečajevima po saopćenjima Austrijske nacionalne banke. Razlike prema dolarskim podacima OECD-a nastaju stoga što OECD koristi jugoslavenske izvore i poseban srednji tečaj dolara za obračun.

Tabela 2

STOPE POKRIĆA¹ U JUGOSLAVENSKOJ TRGOVINI UKUPNO I S NEKIM
TRGOVAČKIM PARTNERIMA (u %)

	1970.	1980.	1983.
Svijet	58,4	59,4	81,6
OECD	47,5	41,8	58,9
Zemlje u razvoju ²	82,5	78,9	96,4
SEV	91,8	90,1	103,1 ³
EZ	39,6	45,0	63,7
SRNJ	34,8	30,6	49,7
Italija	67,3	74,4	82,2
Austrija	33,3	37,3	50,3

Izvor: 1970. i 1980: OECD, Historical Statistics of Foreign Trade; 1983: OECD, Economic Surveys 1984/85, Yugoslavia.

1 (Jugoslavenski izvoz/jugoslavenski uvoz) \times 100 naznačava koji se postotak robnoga uvoza financira («pokriva») robnim izvozom. Stopa pokrića $<$ 100 znači da se više uvozi nego izvozi.

2 Nečlanovi OECD-a.

3 SEV plus Kina i Albanija

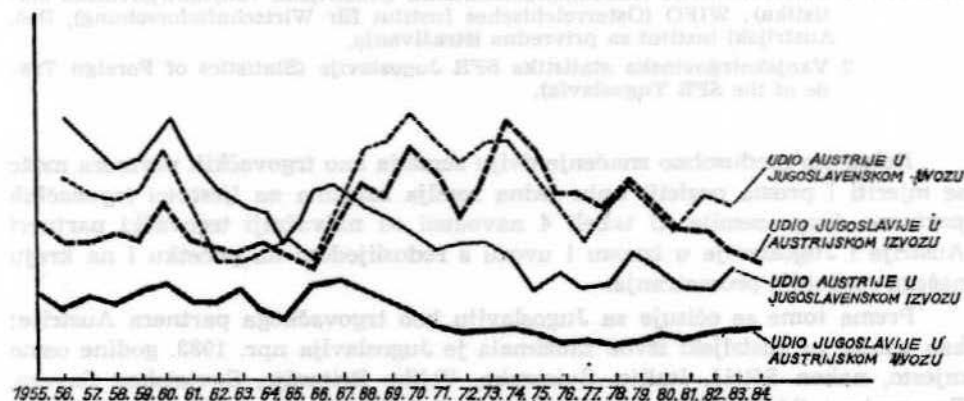
politiku industrijalizacije, kao Tajvan, Filipini ili Koreja. Razlog što Jugoslavija nije išla sličnim putem leži sigurno najviše u političkome sistemu radničkoga samoupravljanja, koji pored političkih rezervi prema tom putu uključuje i višu razinu najamnina i manju atraktivnost za inozemni kapital. Jugoslavenska stopa pokrivenosti u trgovini s Austrijom uočljivo je, dakako, ispod jugoslavenske stope pokrivenosti u ukupnoj vanjskoj trgovini³ i, što je zanimljivo, također uočljivo ispod stope u trgovini s EZ, ali ima sličnu razinu i pokazuje također sličan razvoj kao u trgovini Jugoslavije sa SRNJ, iz koje Jugoslavija, kao i iz Austrije, dobiva znatne dodatne neto-prihode u turizmu, kao i radničke doznake, što je pomoglo u financiranju deficita trgovačke bilance, odnosno u nekoliko godina ga čak natkompensirali.

Relativno međusobno značenje zemalja kao trgovačkih partnera

Sl. 1 pokazuje izvozni, odnosno uvozni dio jedne zemlje u ukupnome izvozu/uvozu druge zemlje između 1955. i 1984. godine (izabrane vrijednosti mogu se uzeti iz tabele 3). Uočljivo se smanjilo relativno značenje Austrije za jugoslavenski izvoz, odnosno značenje Jugoslavije kao izvora austrijskoga uvoza. Ako je udio Austrije u ukupnom jugoslavenskom izvozu 1955. godine iznosio još 5,9%, do 1983. pao je na 2,2%, a značenje Jugoslavije u austrijskom uvozu smanjilo se u istom razdoblju od 1,7 na 1%.

Slika 1

TRGOVAČKI UDJELI U BILATERALNOJ TRGOVINI IZMEĐU AUSTRIJE I JUGOSLAVIJE 1955—1984.

Izvor: Austrijska vanjskotrgovinska statistika, WIFO — banka podataka; Jugoslavenska vanjskotrgovinska statistika

³ Visoke stope pokrivača u ukupnoj jugoslavenskoj vanjskoj trgovini svode se prije svega na vrlo visoke stope pokrivača u trgovini sa SEV-om, gdje su često preko 100%, i na visoke stope pokrivača u trgovini sa zemljama u razvoju.

Razvoj značenja Austrije kao izvora jugoslavenskoga uvoza nije tako jednoznačan. Promatraju li se početna i završna godina, smanjilo se i relativno značenje Austrije kao izvora uvoza: tako je austrijski udio u jugoslavenskome uvozu 1955. godine iznosio 4,4%, 1983. godine 3,5%; jugoslavenski udio u austrijskome izvozu 1955. godine 3,1%, 1983. godine 2,6% (usp. tabelu 3). Kao što pokazuje sl. 1, između tih godina često su zabilježeni znatni porasti odgovarajućih udjela iznad razine 1955. godine, tako da se statistički može čak govoriti o trendu stagnacije ili laganoga porasta. Trend je, međutim, jasno regresivan od 1974. godine. I ova analiza odražava gore spomenutu asimetriju između izvoza i uvoza: očiti pad relativnog značenja Austrije za jugoslavenski izvoz, ne tako uočljiv pad Austrije kao izvora jugoslavenskoga uvoza, u nekim godinama čak tržišna ekspanzija Austrije na jugoslavenskome uvoznom tržištu.

Tabela 3

SUDJELOVANJE TRGOVINE U BILATERALNOJ ROBNOJ TRGOVINI IZMEĐU
AUSTRIJE I JUGOSLAVIJE

	Iz austrijske perspektive		Iz jugoslavenske perspektive	
	Udio izvoza u Jugoslaviju u ukupnom austrijskom izvozu	Udio uvoza iz Jugoslavije u ukupnom austr. uvozu	Udio izvoza u Austriju u ukupnom jugoslav. izvozu	Udio uvoza iz Austrije u ukupnom jugosl. uvozu
1955.	3,1	1,7	5,9	4,4
1983.	2,6	1,0	2,2	3,5

Izvor: 1 Österreichische Außenhandelsstatistik (Austrijska vanjskotrgovinska statistika); WIFO (Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung), Beč. Austrijski institut za privredna istraživanja.

2 Vanjskotrgovinska statistika SFR Jugoslavije (Statistics of Foreign Trade of the SFR Yugoslavia).

Relativno međusobno značenje dviju zemalja kao trgovačkih partnera može se mjeriti i prema poziciji koju jedna zemlja zauzima na ljestvici trgovačkih partnera druge zemlje. U tabeli 4 navedeni su najvažniji trgovački partneri Austrije i Jugoslavije u izvozu i uvozu s redoslijedom na početku i na kraju našega razdoblja promatranja.

Prema tome se očituje za Jugoslaviju kao trgovačkoga partnera Austrije: kao tržište za austrijski izvoz zauzimala je Jugoslavija npr. 1983. godine osmo mjesto, nakon SRNJ, Italije, Švicarske, Velike Britanije, Sovjetskog Saveza, Francuske i SAD. I 1955. godine bila je Jugoslavija kao tržište za austrijski izvoz na osmome mjestu. Time je njezina pozicija među austrijskim trgovačkim partnerima ostala ista. Kao izvor austrijskoga uvoza značenje Jugoslavije je, kao što pokazuju niski udjeli u austrijskom ukupnom uvozu, mnogo manje. U tom pogledu zauzima Jugoslavija tek 16. mjesto, dok je 1955. godine bila još na 12. mjestu — s austrijskog unutrašnjeg tržišta postupno su je potisnuli Sovjetski Savez, Japan, Švedska i Saudijska Arabija.

Tabela 4

NAJVAŽNIJI AUSTRIJSKI TRGOVAČKI PARTNERI (1955. i 1983. GOD.)

Izvoz	Mjesto		Uvoz	Mjesto	
	1955. ¹	1983. ²		1955. ¹	1983. ²
SRNJ	1.	1.	SRNJ	1	1.
Italija	2.	2.	Italija	3.	2.
Švicarska	4.	3.	Švicarska	6.	3.
Velika Britanija	6.	4.	Sovjetski Savez	27.	4.
Sovjetski Savez	21.	5.	Francuska	5.	5.
Francuska	7.	6.	Japan	34.	6.
SAD	3.	7.	SAD	2	7.
Jugoslavija	8.	8.	Nizozemska	8	8.
Nizozemska	5.	9.	Velika Britanija	4.	9.
NJDR	13.	10.	Čehoslovačka	11.	10.
Mađarska	10.	11.	Belgija-Luksemburg	10.	11.
Švedska	14.	12.	Švedska	14.	12.
Belgija-Luksemburg	12.	13.	Mađarska	9.	13.
Saudijska Arabija	> 35.	14.	Saudijska Arabija	—	14.
Iran	32.	15.	Poljska	7.	15.
Španjolska	30.	16.	Jugoslavija	12.	16.
Čehoslovačka	15.	17.	Alžir	35.	17.
Poljska	9.	18.	Brazil	23.	18.
Japan	> 35.	19.	NJDR	15.	19.
Danska	24.	20.	Libija	—	20.

NAJVAŽNIJI JUGOSLAVENSKI TRGOVAČKI PARTNERI (1956. i 1982.)

Izvoz	Mjesto		Uvoz	Mjesto	
	1956. ³	1982. ²		1956. ³	1982. ²
Sovjetski Savez	3.	1.	Sovjetski Savez	2.	1.
Italija	2.	2.	SRNJ	3.	2.
SRNJ	1.	3.	Italija	4.	3.
Irak	> 35.	4.	SAD	1.	4.
Čehoslovačka	11.	5.	Čehoslovačka	8.	5.
NJDR	16.	6.	Francuska	7.	6.
SAD	4.	7.	Austrija	6.	7.
Mađarska	13.	8.	Velika Britanija	5.	8.
Francuska	10.	9.	NJDR	21.	9.
Poljska	9.	10.	Libija	—	10.
Alžir	25.	11.	Irak	15.	11.
Liberija	—	12.	Švicarska	9.	12.
Austrija	6.	13.	Mađarska	12.	13.
Iran	> 35.	14.	Poljska	10.	14.
Libija	35.	15.	Iran	—	15.
Egipat	—	16.	Nizozemska	13.	16.
Rumunjska	22.	17.	Švedska	19.	17.
Nizozemska	14.	18.	Grčka	14.	18.
Grčka	8.	19.	Bugarska	27.	19.
Švicarska	7.	20.	Belgija-Luksemburg	25.	20.

Izvor: 1 Österreichische Außenhandelsstatistik (Austrijska vanjskotrgovinska statistika)

2 Banka podataka Ujedinjenih naroda za svjetsku trgovinu; WIFO, Beč.

3 Vanjskotrgovinska statistika FNR Jugoslavije 1958. (Statistics of Foreign Trade of the FPR Yugoslavia 1958.)

Austrija je kao izvor jugoslavenskoga uvoza nakon Sovjetskoga Saveza, SRNJ, Italije, SAD, ČSSR i Francuske sedmi po važnosti trgovački partner Jugoslavije i time se nalazi na sličnoj poziciji kao 1955. godine. Kao tržište za jugoslavenski izvoz Austrija je, dakako, mnogo manje važna, odnosno njezino se značenje relativno osjetno smanjilo u odnosu na druge trgovačke partnere: dok je 1955. godine zauzimala još 6. mjesto kao izvozno tržište za Jugoslaviju, 1982. godine Austrija je bila tek na trinaestome, nakon zapadnih industrijskih država Italije, SRNJ, SAD i Francuske, zemalja SEV-a SSSR, ČSSR, DRNJ, Mađarske i Poljske kao i »egzotičnih« Iraka, Alžira i Liberije.

Sažeto se stoga može reći: dok je relativno značenje Jugoslavije kao izvoznoga tržišta za Austriju i značenje Austrije kao izvora jugoslavenskoga uvoza vrlo slično i od pedesetih godina ostalo prilično nepromijenjeno, maleno je i mnogo manje nego 1955. godine značenje Austrije kao izvoznoga tržišta za Jugoslaviju. Još je manje relativno značenje Jugoslavije kao izvora austrijskoga uvoza.

Kao što je već spomenuto i kao što se vidi iz sl. 1, relativno međusobno značenje Austrije i Jugoslavije kao trgovačkih partnera pokazuje kratkoročno i srednjoročno znatne oscilacije. Pored privrednih činitelja, u tome imaju djelomično znatnu ulogu i *politički činitelji* na nacionalnoj, međunarodnoj, ali i na bilateralnoj razini. Na *nacionalnoj* razini bila je to prije svega unutrašnjopolitička odluka Jugoslavije za model socijalističke tržišne privrede 1964. godine, koja je donijela otvaranje jugoslavenskoga tržišta prema Zapadu i zato i prema Austriji u drugoj polovici žezdesetih godina. Takozvana »kriza« osamdesetih godina u Jugoslaviji uvjetovana je djelomice privredno, a djelomice unutrašnjopolitički (»federalizacija federacije«): mjere privredne politike, koje je vlada poduzela za svladavanje krize, djelovale su negativno i na austrijski izvoz u Jugoslaviju. Na *međunarodnoj su razini* to uglavnom veliki privredni blokovi i, prvenstveno, kolebljivi odnos Jugoslavije prema SEV-u, koji neizravno pogađaju austrijsko-jugoslavensku trgovinu. Na *bilateralnome području* radi se u prvom redu o napetosti, odnosno o popuštanju napetosti u pitanju manjina u Austriji, što je vjerojatno utjecalo na trgovačke odnose između dviju zemalja. Koji su kvantitativni doprinos razvoju bilateralne trgovine dali problemi manjina, ostaje, dakako, prepušteno nagađanjima: padovi prvenstveno jugoslavenskoga uvoza iz Austrije 1972. i 1977. godine nemaju, dakako, paralelu u trgovini Jugoslavije s cjelinom drugih zemalja OECD-a.

Značajnom se čini, nadalje, pozicijska vrijednost koju obje zemlje pridaju susjedskim odnosima: posljednjih su godina obje strane dale susjedskim odnosima veće značenje, što je omogućilo žive kontakte i privredne razgovore i vjerojatno u novije vrijeme pridonijelo oživljavanju jugoslavenskoga izvoza u Austriju.

Vrlo neizravno i dugoročno značenje za razvoj bilateralnih trgovačkih odnosa ima možda i suradnja neutralne Austrije i nesvrstane Jugoslavije u međunarodnim gremijima, npr. u EEK (Evropska ekonomska komisija) ili u KESS-u.

Robna struktura u trgovini između Austrije i Jugoslavije prema stupnju prerade roba odnedavno pokazuje nedavno upadljivu asimetriju: Jugoslavija uvozi znatno više roba višeg stupnja obrade iz Austrije nego obrnuto.

Ako se trgovina analizira prema pojedinim SITC-grupama (Međunarodni vanjskotrgovinski registar roba), pokazuje se da Austrija izvozi u Jugoslaviju

prvenstveno obradenu robu, strojeve i prometna sredstva te kemijske proizvode, dok Jugoslavija isporučuje Austriji u prvom redu goriva i energiju, obradenu robu i — manje — strojeve i prometna sredstva te potrošnu robu, a odnedavno i kemijske proizvode.

1) Robna struktura prema stupnju prerade robe

U robe višeg stupnja obrade ubrajamo SITC-grupe 5, 7 i 8; to su kemijski proizvodi, strojevi i prometna sredstva te potrošna roba. Udio tih robnih grupa u jugoslavenskome uvozu iz Austrije mnogo je veći nego u jugoslavenskome izvozu u Austriju. Takva asimetrija nije po sebi neobična u trgovini između stare i mlade industrijske zemlje. Upadljiv je, međutim, osobito mali udio roba višeg stupnja obrade u jugoslavenskome izvozu u Austriju i u usporedbi s ukupnim jugoslavenskim izvozom i, što je relevantnije, u usporedbi sa zemljama OECD-a ukupno ili s EZ: npr. udio SITC-grupa 5, 7 i 8 iznosio je 1982. godine u izvozu u OECD 52,8%, u EZ 53,6%, u Austriju, naprotiv, samo 29,8% (usp. tabelu 5). Ali nije bilo uvijek tako. 1955. godine izvezeno je takvih roba u Austriju razmjerno više nego u ostatak svijeta; još 1970. godine taj je udio u izvozu u Austriju s 29,4% bio uočljivo veći nego u trgovini s EZ. Od tada se, kao posljedica sve veće industrijalizacije Jugoslavije, udio takvih roba u izvozu u EZ i druge zapadne industrijske zemlje gotovo udvostručio, ali prema Austriji je ostao jednak, što ukazuje na snažnu, specifičnu nesklonost Austrije spram uvoza roba višega stupnja obrade iz Jugoslavije.⁴ Još iscrpnija analiza

Tabela 5

UDIO ROBA VIŠEGA STUPNJA OBRADU U JUGOSLAVENSKOJ VANJSKOJ TRGOVINI S RAZNIM PRIVREDNIM REGIJAMA I AUSTRIJOM (U %)

	1955.	1970.	1980.		1955.	1970.	1980.
Jugoslavenski izvoz:				Jugoslavenski uvoz:			
A: SITC				A: SITC			
5+7+8				5+7+8			
Svijet ¹	10,1	41,3	58,4	Svijet ¹	29,0	47,6	42,9
OECD ²	—	29,8	52,8	OECD ²	—	57,1	64,9
EZ ²	—	25,2	53,6	EZ ²	—	64,1	70,1
Austrija ³	13,6	29,4	29,8	Austrija ³	58,2	48,4	43,9

Izvor: 1 Vanjskotrgovinska statistika SFR Jugoslavije (Statistics of Foreign Trade of the SFR Yugoslavia)

2 OECD, Vanjskotrgovinska statistika kao i Statistički godišnjak Jugoslavije i indeks prema banci podataka Bečkoga Instituta za privredne komparacije (Wiener Institut für Wirtschaftsvergleiche)

3 Österreichische Außenhandelsstatistik, serija 2. (Austrijska vanjskotrgovinska statistika).

4 Slično važi kada se umjesto »roba višega stupnja obrade« istražuju »industrijske robe«, to su SITC-grupe 5—9, samo što zbog ubrajanja obradenih roba (SITC 6), koje imaju djelomično siroviniski karakter, razlika između trgovine s Austrijom i drugim industrijskim zemljama nije tako visoka.

pokazuje da su time pogođeni prije svega strojevi i prometna sredstva kao i potrošna roba. Struktura trgovine s Jugoslavijom veoma podsjeća na uzorak austrijske trgovine s Istokom: natprosječan udio sirovina (osnovnih materijala), ispotprosječan uvoz roba višega stupnja obrade (industrijskih roba).

Za razvoj jugoslavenskoga izvoza u Austriju, koji odstupa od trgovine s drugim industrijskim zemljama, moglo bi biti presudno više razloga.

— Relativno visoka razina austrijskih carina: barem sedamdesetih godina bila je ta razina za pojedine strojeve i potrošna dobra osjetno viša nego u drugim zapadnim industrijskim zemljama i viša nego zajednička vanjska carina EZ.

— Mjesto Austrije pri dnu ljestvice visokorazvijenih industrijskih zemalja: time brojni jugoslavenski industrijski proizvodi, koji se u Austriji još dovoljno proizvode, zbog zastarjelih industrijskih struktura, npr. alatima, jednostavnim strojevima, raznim kemijskim proizvodima. Jugoslavenska prednost u cijeni manja je nego, npr., u odnosu na SRNJ zbog manjih razlika u nadnicama, prvenstveno s nerazvijenijim austrijskim regijama. Isto tako u Austriji nema velikih, često multinacionalnih, koncerna, koji stanovite poluproizvode rado daju na izradu u jeftinije inozemstvo.

— Natprosječna austrijska trgovina sa zemljama SEV-a znači dodatnu konkurenciju, jer one često nude proizvode na sličnoj tehničkoj razini kao Jugoslavija, pri čemu postoji jači zahtjev za kompenzacijskim poslovima, odnosno protuisporukama.

— Možda u Austriji postoji također predrasuda prema kvalitetnijim proizvodima s »Istoka«, u koji se i Jugoslavija ubraja.

Zanimljivo je da je i u jugoslavenskom uvozu roba obrade višega stupnja Austrija spram drugih industrijskih zemalja vrlo slabo predstavljena, za što je također potrebno objašnjenje: 1982. bio je udio EZ u jugoslavenskom uvozu takve robe 70⁰/₀, a udio Austrije, naprotiv, samo 43,9⁰/₀ (vidi tabelu 5). Jedan bi razlog mogla biti spomenuta, u usporedbi s drugim industrijskim zemljama nešto zastarjela industrijska struktura Austrije, a drugi razlog nedostatni poslovni kontakti, koji su u izravnoj relaciji s relativno manjim uvozom takve robe iz Jugoslavije.

2) Robna struktura prema gornjim grupama SITC-a (SITC 0 do 9)

Jugoslavenski uvoz iz Austrije

Najvažnija grupa roba u uvozu iz Austrije su *obrađene robe*: prvotno željezo, čelik i obojeni metali, postupno potiskivani papirom, papirnim proizvodima kao i tekstilnim. U grupi *strojevi i prometna sredstva*, koja je od 1970. godine druga po važnosti, prvo su dominirali neelektrični strojevi, zatim su — slijedeći međunarodni trend — električni strojevi postajali sve značajnijim. Na trećem su mjestu oduvijek *kemijski proizvodi*, pri čemu je, pored tradicionalno važnih boja i kemijskih sirovina uključujući gnojivo⁵, poraslo značenje medicinskih, farmaceutskih i kozmetičkih kao i sintetičkih proizvoda. Osam-

5 Zbog propisa o čuvanju tajne u austrijskim su statistikama neke osnovne kemijske tvari i gnojiva navedeni, doduše, pod pozicijom kemijskih tvari i proizvoda »bez posebnih naziva«.

desetih godina imaju sintetički materijali najveći udio u izvozu austrijskih kemijskih proizvoda u Jugoslaviju (oko 40%).

Značenje grupe 2, *sirovine (bez goriva)*, u cijelom je razdoblju, nasuprot trendu u jugoslavenskom ukupnom uvozu, raslo, u prvom redu zbog sve većega uvoza drveta. Razlog tome bili su, vjerojatno, jugoslavenski građevinski bum, s jedne strane, i greške u jugoslavenskoj šumskoj privredi, s druge strane.

Tabela 6

UDIO IZVOZA U JUGOSLAVIJU PREMA ROBNIM GRUPAMA U AUSTRIJSKOM IZVOZU U JUGOSLAVIJU U %¹

Godina	Ukupno SITC	Hrana (0)	Piće i duhan (1)	Sirovine (2)	Goriva energ. (3)	Život., biljna ulja i masti (4)	Kemijski proizvodi (5)	Obradena roba (6)	Strojevi, prometna sredstva (7)	Roba široke potrošnje (8)	Roba »bez posebne oznake« (9)
1955.	100,0	0,9	0,0	5,2	0,1	0,0	13,6	36,0	40,3	4,3	0,1
1960.	100,0	1,0	0,0	7,2	0,4	0,0	15,2	31,7	42,1	2,4	0,0
1970.	100,0	1,5	0,2	12,5	2,5	0,0	11,8	34,9	30,1	6,5	0,0
1980.	100,0	0,9	0,2	19,1	2,4	0,0	14,6	31,1	26,8	4,8	0,0
1983.	100,0	5,8	0,1	14,6	2,8	0,3	22,1	29,9	20,6	3,9	0,0

UDIO UVOZA IZ JUGOSLAVIJE PREMA ROBNIM GRUPAMA U AUSTRIJSKOM UVOZU IZ JUGOSLAVIJE U %²

Godina	Ukupno SITC	Hrana (0)	Piće i duhan (1)	Sirovine (2)	Goriva energija (3)	Život., biljna ulja i masti (4)	Kemijski proizvodi (5)	Obradena roba (6)	Strojevi, prometna sredstva (7)	Roba široke potrošnje (8)	Roba »bez posebne oznake« (9)
1955.	100,0	39,1	0,5	19,8	9,9	0,0	12,1	16,8	1,0	0,5	0,0
1960.	100,0	60,1	1,2	9,4	5,5	0,1	6,8	14,8	1,3	0,6	0,0
1970.	100,0	14,7	0,8	13,0	11,6	2,3	7,2	26,2	14,6	7,6	0,0
1980.	100,0	10,1	1,4	13,7	20,7	0,2	4,2	30,7	9,8	9,2	0,0
1983.	100,0	8,5	1,4	6,1	29,8	0,2	8,5	22,1	11,5	11,8	0,0

Izvor: Österreichische Außenhandelsstatistik (Austrijska vanjskotrgovinska statistika)

1 = udio jugoslavenskog uvoza iz Austrije prema robnim grupama u ukupnome jugoslavenskom uvozu iz Austrije

2 = udio jugoslavenskoga izvoza u Austriju prema robnim grupama u ukupnome jugoslavenskom izvozu u Austriju

Nadalje, dvije donekle važnije grupe u uvozu iz Austrije su životne namirnice i roba široke potrošnje, pri čemu značenje uvoza prvih iz Austrije veoma oscilira po godinama zbog različitih rezultata žetve u Jugoslaviji. Razvoj uvoza robe široke potrošnje odražava djelomice vrlo uspješnu *supstitucijsku konkurenciju* Jugoslavije: od sedamdesetih godina neprestano se sma-

njivao udio tipičnih proizvoda, kao što su odjeća, cipele, ali i namještaj, kožna galanterija, igračke i sportske sprave, i nadomješan je većim udjelom optičkih i medicinskih instrumenata, fotoaparata i satova.

U robnoj grupi »goriva i energija« važne su samo isporuke struje od 1963. godine, koje su se, uz jake oscilacije iz godine u godinu u toku sedamdesetih godina, ustalile na 2—3% ukupnoga uvoza iz Austrije.

Jugoslavenski izvoz u Austriju

Dok su pedesetih godina namirnice i sredstva za uživanje, sirovine (bez energije), obrađena roba i kemijski proizvodi prevladavali u jugoslavenskome izvozu u Austriju, danas su to goriva i energija, obrađena roba, strojevi i prometna sredstva kao i roba široke potrošnje.

Pad relativnoga značenja namirnica i sirovina u izvozu po sebi je uobičajena pojava pri industrijalizaciji zemlje. Ali u slučaju Jugoslavije vjerojatno je taj proces ubrzalo zapuštanje sektora rudarstva i šumarstva, kao i dijelova poljoprivrede. Izvoz kemijskih proizvoda također se smanjio prvenstveno u području sirovina. Tek se pojačanim izvozom sintetičke, medicinskih i farmaceutskih proizvoda i drugih kvalitetnijih kemijskih proizvoda povećao udio kemijskih proizvoda u izvozu u Austriju.

Od goriva i energije prvobitno je u Austriju izvožen prvenstveno uglj. Od 1957. godine pridodani su nafta i naftni proizvodi, koji su uskoro nadmašili značenje uglja. S vremena na vrijeme isporučivani su također struja i zemni plin — dok je nakon naftnoga šoka 1973. godine zbog smanjivanja količina (nafta uopće više nije izvožena u Austriju) udio goriva i energije u izvozu u Austriju pao, a nakon novoga povećanja cijena 1979/80. udio te grupe roba porastao je na više od 20%. Time se negativna energetska bilanca Austrije prema Jugoslaviji drastično povisila, što je, obrnuto, donekle rasteretilo ukupni negativni trgovački saldo s Austrijom.

Druga po važnosti i istovremeno najzanimljivija robna grupa u jugoslavenskom izvozu u Austriju jesu takozvane »obrađene robe«, koje obuhvaćaju mnoštvo vrlo nehomogenih proizvoda, od metala preko tekstilnih proizvoda, roba od kaučuka kao i od metala (npr. alati i aparati za domaćinstvo). Dok je i u izvozu opalo značenje željeza, čelika i nekih drugih metala zbog prestrukturiranja jugoslavenske privrede od bazične i teške na laku industriju, natproportionalno je porastao izvoz proizvoda ove posljednje grupe, tako da se udio obrađenih roba u izvozu u Austriju povećao na više od 30%. Osamdesetih se godina, doduše, relativno opet smanjio izvoz te robne grupe (1981. godine čak apsolutno). Vjerojatno su razlozi tome konjunkturu uvjetovana slaba potražnja u Austriji, pojačana konkurencija iz drugih zemalja s niskim nadnicama, ali i nastojanja Jugoslavije da na Zapad izvozi u prvom redu robu s većim viškom vrijednosti.

Strojevi i prometna sredstva kao i roba široke potrošnje, što je uvjetovano procesom industrijalizacije u Jugoslaviji, znače nešto u izvozu tek od sredine šezdesetih godina. Nakon toga je njihov izvoz u Austriju neprestano rastao, doduše ne tako jako kao izvoz u druge zapadne industrijske zemlje — već je bilo govora o austrijskoj nesklonosti prema industrijskoj robi iz Jugoslavije.

Tranzitna trgovina

Tranzitna trgovina, uvoz robe koja se neizmijenjena izvozi u treću zemlju, ima značajnu ulogu u austrijsko-jugoslavenskim privrednim odnosima, pri čemu je *tranzit preko Austrije u Jugoslaviju mnogo značajniji nego obrnuto*. U tranzitu preko Austrije uvozi se, opet, više robe iz trećih zemalja i izvozi u Jugoslaviju nego što se jugoslavenske robe uvozi u Austriju i u tranzitu izvozi dalje: u razdoblju 1970—1983. izvoženo je npr. prosječno godišnje roba u vrijednosti od 1,9 mrd. šil. (= 163 mil. \$) u tranzitu u Jugoslaviju (to je oko 34% izravnih austrijskih izvoza u Jugoslaviju). Iz Jugoslavije je u istom razdoblju uvezeno u tranzitu prosječno robe u vrijednosti od 770 mil. (4,6 mil. \$), a to je oko 38%, kao što se zna, ne vrlo velikoga uvoza iz Jugoslavije. *Jugoslavija je stoga za Austriju važan partner u tranzitnoj trgovini, prije svega u tranzitnome izvozu*; njezin je udio u ukupnom austrijskom tranzitnom izvozu bio oko 12% veći od prosječnog izvoza drugih trgovačkih partnera, osobito zapadnih industrijskih zemalja. U tranzitnome uvozu sudjelovala je Jugoslavija sa samo oko 5% više nego ostale istočnoevropske države.

Saldo: austrijski tranzitni izvoz u Jugoslaviju minus austrijski tranzitni uvoz iz Jugoslavije bio je za Austriju uvijek pozitivan i pojačao je zato znatno aktivu strukturalne trgovačke bilance za Austriju (pasivu za Jugoslaviju) iz robnoga prometa — oko 25%! (Pasivni saldo tranzitne trgovine zapravo je tipičan za austrijsku trgovinu s istočnoevropskim zemljama: dok su prvobitno robe, prvenstveno iz Istočne Evrope, izvožene u tranzitu preko Austrije na Zapad, kako bi se pokrili stanoviti »vršci kliringa«, nakon općega reduciranja klirinškoga prometa početkom sedamdesetih godina glavni smjer tranzitne trgovine pomaknuo se od Zapada na Istok, vjerojatno zato što su postojeći tranzitni trgovci na taj način mogli dobro upotrijebiti svoje poznavanje tržišta i ekspertizu istočnih tržišta.)

Tabela 7

AUSTRIJSKA TRANZITNA TRGOVINA S JUGOSLAVIJOM (U MIL. ŠIL.)

	Izvozi	Uvozi	Saldo	U % ukupne austrijske tranzitne trgovine		U % izravne trgovine s Jugoslavijom	
				Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz
1970.	1.017	140	877	18,1	2,7	29,5	10,8
1983.	2.888	1.621	1.267	5,1	3,1	40,1	46,5
Ø 1970— —83.	1.892	767	1.126	21,1	4,9	33,7	37,9

Izvor: Österreichische Nationalbank (Austrijska nacionalna banka); Österreichisches Statistisches Zentralamt (Austrijski statistički središnji ured)
(Podaci prije 1970. nisu bili na raspolaganju.)

b) Turizam između Austrije i Jugoslavije

Austrija je za Jugoslaviju nakon SRNJ najvažnija zemlja iz koje dolaze strani turisti. I iz austrijske perspektive Jugoslavija kao cilj putovanja u inozemstvo zauzima vrlo visoko mjesto, odmah iza Italije. (Uostalom, prema ukup-

nom broju putovanja u inozemstvo u Jugoslaviju odlazi relativno više Austrijanaca nego Zapadnih Nijemaca: jugoslavenski udio na austrijskome »tržištu putovanja« bio je u prošlosti između 17 i 13%, a na zapadnonjemačkom samo između 6 i 10%. Putni troškovi austrijskih turista u Jugoslaviji premašivali su mnogih godina jugoslavenske prihode iz robnoga izvoza u Austriju. Broj jugoslavenskih turista u Austriji prema očekivanju je relativno malen i osim toga usredsređen na nekoliko područja u blizini granice. Zato su neto-prihodi iz turizma bili u prošlosti uvijek pozitivni za Jugoslaviju i znatno su pridonosili pokrivanju strukturnog deficita trgovačke bilance — utoliko je ozbiljniji pad tih prihoda iz turističkoga prometa s Austrijom posljednjih godina.

Austrijski turisti u Jugoslaviji

Broj austrijskih turista i njihovih noćenja u Jugoslaviji od pedesetih je godina znatno porastao (tabela 8, sl. 2): dok je 1955. godine oko 44.000 Austrijanaca posjetilo Jugoslaviju, osamdesetih godina bilo ih je preko 500.000. U usporedbi s turistima iz drugih zemalja, njihov se broj, doduše, relativno smanjio: pedesetih je godina oko 15—20% posjetilaca Jugoslavije došlo iz Austrije, osamdesetih godina bilo ih je manje od 10%. Takav razvoj počinje uglavnom u prvoj polovici šezdesetih godina, kada su otvaranjem Jugoslavije prema Zapadu i druge zemlje otkrile »novu« zemlju za godišnje odmore. Smanjenje broja noćenja austrijskih turista početkom osamdesetih godina odgovaralo je međunarodnom trendu, ali su se njihovi devizni izdaci smanjili više nego nproporcionalno: 1979. godine sudjelovali su austrijski turisti još s preko 20% u ukupnim jugoslavenskim prihodima iz turizma — 1982. je godine taj udio pao ispod 10%, a 1983. godine iznosio je samo 5,2%!

Taj se pad može, po mome mišljenju, samo djelomično objasniti osobito jakim devalvacijom dinara prema »čvrstome« austrijskom šilingu⁶ i niskom elastičnošću cijena za Austrijance prilikom boravka u Jugoslaviji (broj noćenja jedva je rastao, odnosno čak se apsolutno smanjio 1982. i 1983. godine). Daljnji bi razlog mogao biti da izdaci austrijskih turista u Jugoslaviji sadrže i prikrivene doznake jugoslavenskih radnika u Austriji i kada su se ove analogno službenim doznakama posljednjih godina smanjile, pali su razmjerno »prihodi iz turizma«. Ovaj bi fenomen trebalo, svakako, potanje istražiti.⁷

Jugoslavenski turisti u Austriji

Kao što je spomenuto, značenje jugoslavenskih turista za Austriju mnogo je manje nego obrnuto: postotak noćenja jugoslavenskih turista u Austriji bio je za cijelo vrijeme u promatranom razdoblju znatno ispod 1%. Ali u postotku deviznih prihoda iz turizma nešto je, dakako, veći doprinos jugoslavenskih turista, što se svodi na mali pogranični promet, koji se ne odražava u noćenjima, ali zato u deviznim izdacima. Ali gledano s jugoslavenske strane, Austrija spada, sva-

6 Devalvacija dinara prema austrijskom šilingu iznosila je između 1979. i 1983. godine oko 317%; prema talijanskoj liri »samo« 217%.

7 Treća bi mogućnost bila da postoje protuslovlja između austrijske i jugoslavenske devizne statistike i da su zato obračuni udjela, strogo uzeti, neprihvatljivi i prema tome ograničene iskazivosti.

Tabela 8

POKAZATELJI AUSTRIJSKO-JUGOSLAVENSKOG TURIZMA

	+	1980.	1983.
Tržišni udio Jugoslavije na austrijskom turist. tržištu u % ¹	17,7 ^b	21,3	21,5
Tržišni udio Austrije na jugoslavenskom turist. tržištu u % ²	—	20%	—
Broj austrijskih turista u Jugoslaviji u 1000 ³	44,0 ^a	570	540
Broj austrijskih turista u % od ukupnoga broja ³	17,0 ^a	8,9	9,0
Noćenja austrijskih turista u Jugoslaviji u 1.000 ³	964 ^b	3971	3779
Noćenja austrijskih turista u Jugoslaviji u % od ukupnih noćenja stranaca ³	28,1 ^b	10,7	10,7
Izdaci austrijskih turista u Jugoslaviji u mil. šil. (u mil. \$)	2231 ^c (112,4)	2968 (214,9)	1547 (80,0)
Izdaci austrijskih turista u Jugoslaviji u % od jugoslavenskih prihoda od ukupnoga inozemnog turizma ⁴⁺⁷	17,8 ^c	13,1	5,2
Noćenja jugoslavenskih turista u Austriji u 1.000 ⁵	67,4 ^a	415,4	259,8
Noćenja jugoslavenskih turista u Austriji u % od svih noćenja stranaca u Austriji	0,42 ^a	0,46	0,31
Izdaci jugoslavenskih turista u Austriji u mil. šil. (u mil. \$) ⁴	438 ^c (22,06)	1081 (78,28)	678 (35,05)
Izdaci jugoslavenskih turista u Austriji u % od ukupnih jugoslavenskih turističkih izdataka ⁴⁺⁷	31,9 ^c	55,9	41,2
Izdaci jugoslavenskih turista u % od ukupnih austrijskih prihoda od inozemnoga turizma	1,0 ^c	1,3	0,7

Izvor: 1 OECD, prema banci podataka WIFO-a

2 Vlastita procjena prema podacima OECD-a, Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries, Paris 1984.

3 Statistički godišnjak

4 Österreichische Nationalbank (Austrijska nacionalna banka)

5 Österreichisches Statistisches Zentralamt, Fremdenverkehrsstatistik (Austrijski statistički središnji ured, Statistika o turizmu)

6 OECD Tourism Policy and International Tourism in OECD—Member Countries; WIFO — banka podataka

7 Jugoslavenska narodna banka, Četveromjesečni bilten

+ Svaki put je navedena najranija raspoloživa vrijednost:

a) 1955.

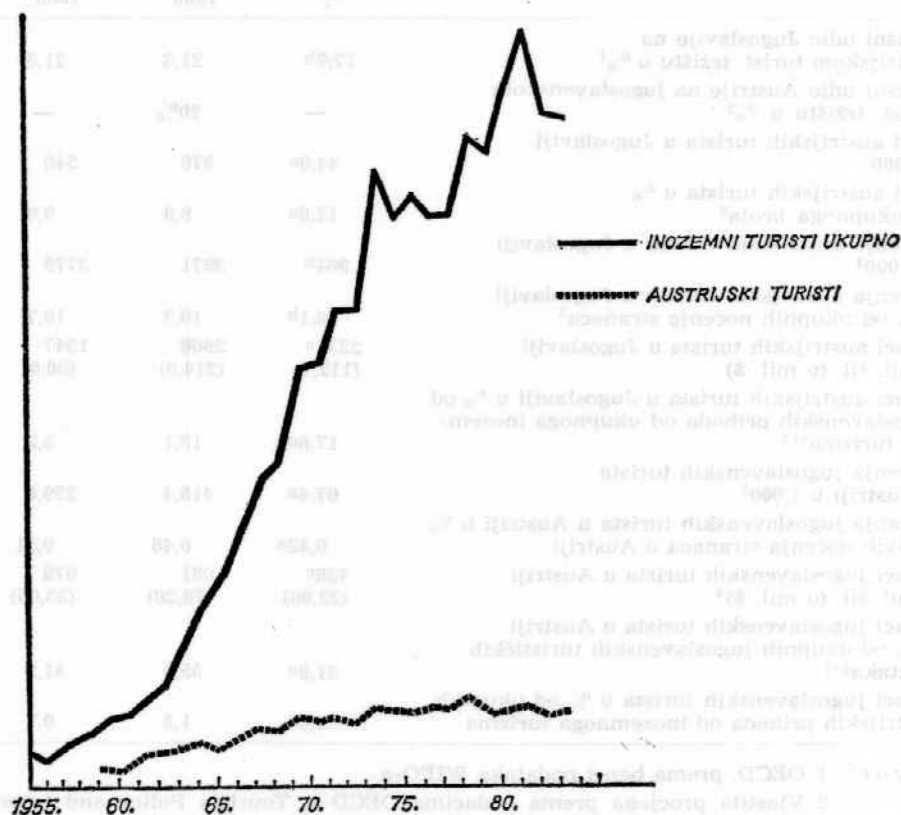
b) 1959.

c) 1973.

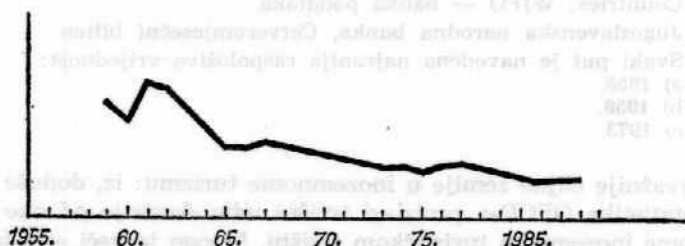
kako, u najvažnije ciljne zemlje u inozemnome turizmu: iz, doduše nepotpune, turističke statistike OECD-a proizlazi tržišni udio Austrije od oko 20% u jugoslavenskome inozemnom turističkom tržištu. Mnogo je veći »tržišni udio« izdataka za putovanje Jugoslavena u Austriju u postotku ukupnih deviznih troškova jugoslavenskih turista u inozemstvu koji je iznosio između 30 i 50% (1980. godine 55,9 i 1982. godine čak 61,3%). Tako izračunati, mnogo viši tržišni udje-

Slika 2

NOĆENJA INOZEMNIH TURISTA U JUGOSLAVIJI, UDIO AUSTRIJANACA
1955—1983.

UDIO AUSTRIJSKIH TURISTA U UKUPNOM BROJU INOZEMNIH TURISTA
U JUGOSLAVIJI

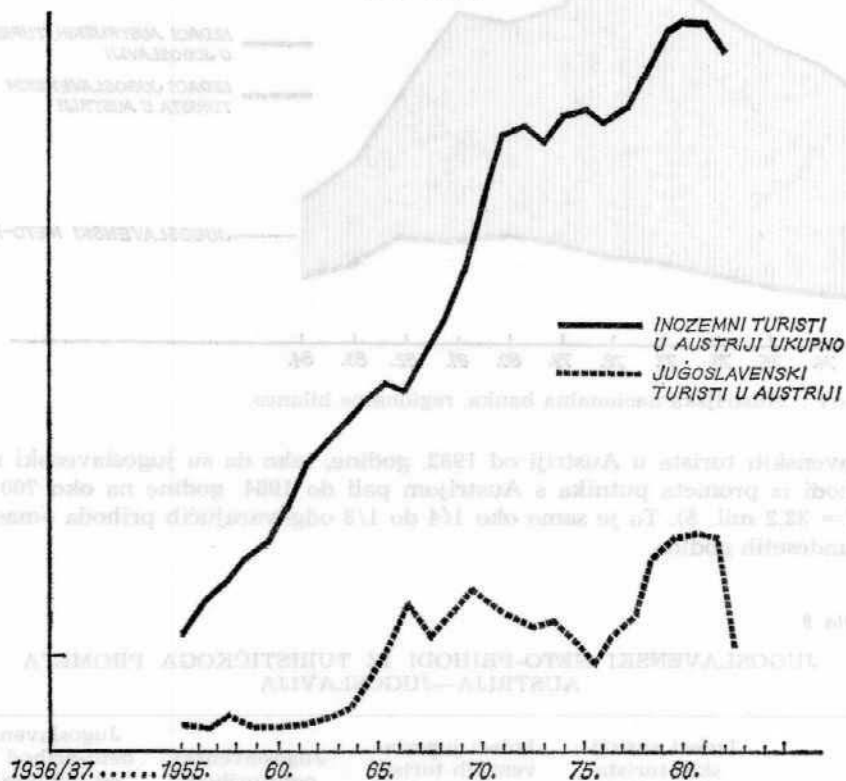
Izvor: 1955—1973: F. B. Singleton, *Südosteuropa Handbuch*

1973—1983: Statistički godišnjak, razna godišta

li Austrije potječu, vjerojatno, od dnevnoga izletničkog prometa (kupovine!), s jedne strane, i teškoća razgraničavanja pri deviznim izdacima, s druge strane.

Slika 3

NOČENJA INOZEMNIH TURISTA U AUSTRIJI, UDIO JUGOSLAVENA
1955—1983.

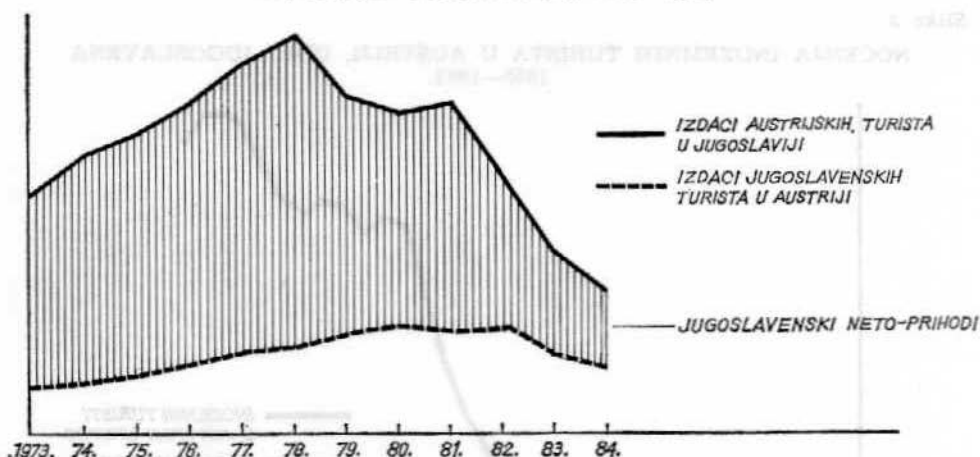
Izvor: Österreichisches Statistisches Zentralamt (Austrijski statistički središnji ured)

U pogledu toka jugoslavenskoga turizma u Austriji, možemo govoriti o očitom usponu do 1982. godine, osobito nakon privredne reforme 1964/65. godine i slobodnijega deviznog režima od 1976. god. Uvođenje obaveze deponiranja novca za putovanja u inozemstvo u studenome 1982. godine imalo je, obrnuto, fatalne posljedice za jugoslavenski turizam u Austriji. Negativno su se također odrazili jaka devalvacija dinara, zbog koje je Austrija kao cilj putovanja postala vrlo skupa, i pad realnih dohodaka osamdesetih godina u Jugoslaviji.

Jugoslavenski neto-prihodi iz turističkog prometa s Austrijom rasli su dok su se povećavali izdaci austrijskih turista u Jugoslaviji, dakle do 1978. godine. Znatno pad jugoslavenskih prihoda iz austrijskog turizma osamdesetih godina mogao se samo posve malim dijelom kompenzirati također padom izdataka ju-

Slika 4

JUGOSLAVENSKI NETO-PRIHODI IZ TURISTIČKOGA PROMETA
AUSTRIJA—JUGOSLAVIJA 1973—1983.

Izvor: Austrijska nacionalna banka, regionalne bilance.

goslavenskih turista u Austriji od 1982. godine, tako da su jugoslavenski neto-prihodi iz prometa putnika s Austrijom pali do 1984. godine na oko 700 mil. šil. (= 32,2 mil. \$). To je samo oko 1/4 do 1/3 odgovarajućih prihoda »masnih« sedamdesetih godina.

Tabela 9

JUGOSLAVENSKI NETO-PRIHODI IZ TURISTIČKOGA PROMETA
AUSTRIJA—JUGOSLAVIJA

	Izdaci austrijskih turista u Jugoslaviji u mil. šil.	Izdaci jugoslavenskih turista u Austriji u mil. šil.	Jugoslavenski neto-prihodi u mil. šil.	Jugoslavenski neto-prihod u % od bilateralne trgovačke bilance u %
1973.	2231	438	1793	48,2
1974.	2669	490	2179	31,1
1975.	2840	529	2312	40,1
1976.	3095	665	2430	60,3
1977.	3502	148	2753	54,0
1978.	3771	789	2981	54,1
1979.	3162	940	2222	30,0
1980.	2968	1080	1887	32,4
1981.	3197	1070	2127	36,8
1982.	2393	1073	1320	21,4
1983.	1547	678	869	17,0
1984.	1290	582	712	17,3

Izvor: Austrijska nacionalna banka, regionalne bilance.

Njihov doprinos pokrivanju bilateralnog deficita trgovačke bilance iznosi sada oko 17%, nakon više od 50% sedamdesetih godina, premda je deficit trgovačke bilance s Austrijom posljednjih godina osjetno smanjen. Obrnuto se može polaziti od toga da su manji viškovi u prometu putnika neizravno utjecali na bilateralnu trgovinu u pravcu smanjivanja deficita u trgovačkoj bilanci.

c) Jugoslavenski radnici u Austriji

Jugoslavenski radnici predstavljaju već od ranih šezdesetih godina najveći dio zaposlenih stranaca u Austriji. Iz jugoslavenske perspektive, Austrija je, nakon SRNJ, na drugome mjestu kao »zemlja-domaćin«. ⁸ Za privredne odnose između Austrije i Jugoslavije relevantne su takozvane »radničke doznake«, koje se kreću oko 2 mrđ. šil. (150 mil. \$) ⁹ godišnje i čine, s manjim izuzecima, sedamdesetih i osamdesetih godina najvažniji izvor jugoslavenskih prihoda u šilinzima (godišnje je svaki radnik doznačivao između 15.000 i 25.000 šl. (580—1.400 \$)). ¹⁰ Početkom sedamdesetih godina pokrivala su radničke doznake oko 60% (1973. godine čak 89,5%) bilateralnoga deficita trgovačke bilance. Smanjenim zapošljavanjem radnika u drugoj polovini sedamdesetih godina taj se iznos reducirao, ali se osamdesetih godina još uvijek kreće oko 40%.

Ovakav je rad po svome karakteru izvoz usluga, međutim, budući da radničke doznake imaju oblik privatnih transfera, iskazuju se u transfernoj bilanci kao posebna pozicija. (Druge su važne pozicije u transfernoj bilanci između Austrije i Jugoslavije mirovine i darovi, koji su također u vezi s jugoslavenskim radnicima u Austriji. Transferna se bilanca promatra stoga često, alternativno s radničkim doznakama, u užem smislu.)

Doznake jugoslavenskih radnika u Austriji mogu načelno ići u dva smjera: iz Austrije u Jugoslaviju, radi štednje ili pomoći članovima obitelji koji su ostali kod kuće, ili pak iz Jugoslavije u Austriju: to su npr. izravne doznake u šilinzima, uplate za neposrednu kupovinu inozemnih proizvoda (faktički su sadržani i dijelovi izdataka za putovanje jugoslavenskih turista). Doznake iz Jugoslavije imaju, prema očekivanju, zanemarljivo malu ulogu, ali one rastu i 1983. godine iznosile su oko 60 mil. šil. — u usporedbi, dakako, s 2 mrđ. šil. iz Austrije u Jugoslaviju: radničke doznake pružaju zato u bruto ili neto iznosima sličnu sliku.

Radničke doznake u vremenskom toku

Doznake jugoslavenskih radnika iz Austrije u domovinu pokazuju, kao što se može očekivati, stanovitu povezanost s brojem radnika u Austriji, pri čemu je ta povezanost vremenski nešto pomaknuta. Presudan je broj jugosla-

⁸ Jugoslavenskih radnika među stranim radnicima ima danas u Austriji oko 60%. U godinama osobito intenzivnoga zapošljavanja stranaca, 1970—1974, bilo ih je gotovo 80%. Prema popisu jugoslavenskoga stanovništva od 1981. godine, udio jugoslavenskih radnika u Austriji u broju jugoslavenskih radnika u cijelome svijetu iznosi oko 16%.

⁹ Od 1966. do 1977. godine doznake po jednome jugoslavenskom radniku iz Austrije s prosječno 519 \$ bile su oko 40% niže od prosječnih doznaka po jednome jugoslavenskom radniku iz inozemstva (Singleton/Carter, str. 226).

¹⁰ Najviše doznaju novac stariji radnici, koji potječu iz seoskih krajeva i kojima je većina članova obitelji ostala kod kuće (Lichtenberger 1984).

Tabela 10

**RADNIČKE DOZNAKE JUGOSLAVENSKIH RADNIKA — IZ AUSTRIJE
U JUGOSLAVIJU**

	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.
Doznake u Jug. ¹ u mil. š.	331	491	639	7.111	1.106	1.431	1.896	3.111	3.805	3.418	3.135	2.924	1.892	2.189	2.433	3.480	2.400	2.014
Doznake iz Jug. ¹ i mil. š.								5	20	11	16	27	31	49	63	55	67	59
Doznake neto ¹⁺²⁺¹ u mil. š.								3.106	3.785	3.407	3.119	2.897	1.860	2.140	2.371	2.425	2.334	1.955
Broj jug. radnika u Austr. ² u 1.000	34,6	48,9	45,1	48,2	66,4	85,3	164,5	196,3	170,0	137,6	130,0	138,7	125,3	119,3	120,9	113,9	98,3	92,2
Doznake po radniku u š. ¹⁺²	9.563	10.034	14.160	14.734	15.050	16.030	11.529	15.852	22.382	24.841	24.120	21.085	15.098	18.351	20.120	21.776	24.418	21.847
Doznake u % bi- later trg. bil.*								-89,5	-54,4	-59,1	-77,4	-56,8	-33,7	-28,9	-40,6	-42,0	-36,0	-38,1

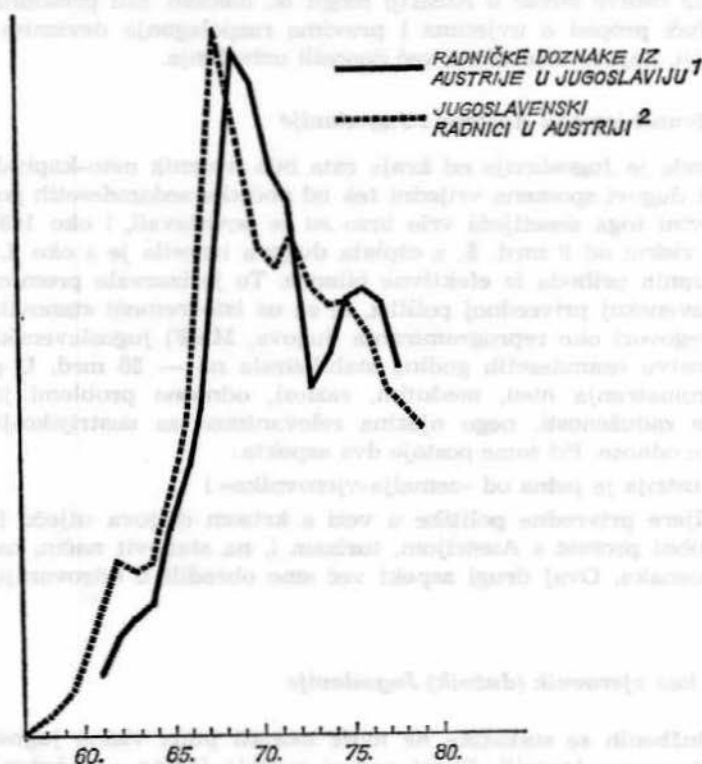
Izvor: 1 Radničke doznake 1966—1972, procjene WIFO-a; inače: Austrijska nacionalna banka, regionalne bilance

2 Savezno ministarstvo za socijalnu upravu

* Negativni predznak znači: obratni predznak od predznaka trgovačke bilance

Slika 5

BROJ JUGOSLAVENSKIH RADNIKA I RADNIČKE DOZNAKE

Izvor: 1 do 1972: WIFO — procjene, od 1973: Austrijska nacionalna banka
2 Savezno austrijsko ministarstvo za socijalnu upravu

venskih radnika dosegao maksimum 1973. godine, i poslije toga se — uvjetovano konjunkturoom i dolaskom populacijski jakih godišta na tržište rada — znatno smanjio, najviše je radničkih doznaka upućeno tek 1974. godine. Pojedinih godina ima, međutim, odstupanja od te povezanosti (vidi sl. 5). Ali odgovarajuće oscilacije radničkih doznaka po glavi ne pokazuju jasan trend. U jednoj studiji iz 1981. godine potvrđena je na primjeru jugoslavenskih radnika u Beču pretpostavka da su doznake po glavi u vezi sa strukturom radnika (životna dob, gradsko ili seosko porijeklo itd.), odnosno s brojem članova obitelji koji su ostali kod kuće, ali konstelacije su previše složene da bi se mogle kvantitativno primijeniti. Kako se u budućnosti jedva može očekivati dalje reduciranje broja radnika, jer preostali jugoslavenski radnici u Austriji već najvećim dijelom spadaju u čvrst sastavni dio pogona ili su »nenadomjestivi« na sezonskome radu, treba pričekati da li će se trend pada radničkih doznaka stabilizirati. U korist toga govorila bi pokazana povezanost s brojem radnika, a protiv toga da je prvenstveno posljednjih godina došlo mnogo članova obitelji i da mnogi jugoslavenski radnici gledaju na svoj povratak u domovinu

tako neodređeno da se može pretpostaviti da su već mnogi središte svojih životnih interesa, a time i štednju kapitala, premjestili u Austriju.¹¹ Za njihovu odluku da ostave novac u Austriji mogli bi, dakako, biti presudni i odgovarajući budući propisi o uvjetima i pravima raspolaganja deviznim računima u Jugoslaviji, koji su u prošlosti već donosili uzbuđenja.

d) Zaduženost između Austrije i Jugoslavije

Premda je Jugoslavija od kraja rata bila uvoznik neto-kapitala, njezini su inozemni dugovi spomena vrijedni tek od početka sedamdesetih godina; u drugoj polovini toga desetljeća vrlo brzo su se povećavali, i oko 1980. dosegli su kritičnu visinu od 9 mrđ. \$, a otplata dugova iznosila je s oko 3,5 mrđ. \$ cca 20% ukupnih prihoda iz efektivne bilance. To je izazvalo promjenu mišljenja u jugoslavenskoj privrednoj politici, te se uz istovremeni stanoviti pritisak izvana (pregovori oko reprogramiranja dugova, MMF) jugoslavenska zaduženost u inozemstvu osamdesetih godina stabilizirala na — 20 mrđ. U prvom planu naših promatranja nisu, međutim, razlozi, odnosno problemi jugoslavenske inozemne zaduženosti, nego njezina relevantnost za austrijsko-jugoslavenske privredne odnose. Pri tome postoje dva aspekta:

1) Austrija je jedna od »zemalja-vjerovnika« i

2) Mjere privredne politike u vezi s krizom dugova utječu i na jugoslavenski robni promet s Austrijom, turizam i, na stanoviti način, na visinu radničkih doznaka. Ovaj drugi aspekt već smo obradili u odgovarajućim poglavljima.

Austrija kao vjerovnik (dužnik) Jugoslavije

Iz službenih se statistika ne može saznati puna visina jugoslavenske zaduženosti prema Austriji. Točni podaci postoje jedino o zaduženosti Jugoslavije u austrijskim bankama.¹² Potraživanja austrijskih banaka iznose sada (bruto) oko 11,5 mrđ. šil. (= 592 mil. \$), ili oko 6% potraživanja svih BIS-banaka prema Jugoslaviji. Ali samo 45% ukupnih jugoslavenskih dugova su bankovni dugovi. Ostatak su potraživanja multilateralnih institucija, vlada kao i zahtjevi takozvanih »službenih ustanova za osiguranje kredita« (npr. Hermes, Austrijska kontrolna banka) i privatna potraživanja, za koja ne jamči država. Službenih podataka o udjelu Austrije u tim potraživanjima, kao što je rečeno, nema, ali se može na osnovi stanoviti informacija pretpostaviti da službeni i privatni, službeno zajamčeni austrijski krediti Jugoslaviji iznose ukupno 2,5 mrđ. šil., čime bi se ukupna zaduženost Jugoslavije prema Austriji povisila na 14 (11,5 + 2,5) mrđ. šil. (= oko 700 mil. \$). Udio Austrije u ukupnoj zaduženosti bio bi time samo oko 3%, dakle upola manji nego udio u bankovnoj zaduženosti. Budući da su te procjene samo približne i ne postoje za više godina, ako želimo istraživati posebne aspekte ili razvoj austrijsko-jugoslavenske zaduženosti u vremenskom slijedu, moramo se, nužno, osloniti jedino na za-

11 Lichtenbergerova studija pokazala je da postoji razlika i u odnosu prema štednji između Sjevera i Juga: radnici iz Hrvatske i Vojvodine štede prvenstveno u Austriji, a oni iz Srbije, Bosne i Makedonije više u Jugoslaviji.

12 Austrijska nacionalna banka: »Inozemni status austrijskih kreditnih ustanova« i statistika BIS-a (Bank of International Settlement).

duženost u bankama. Pokazuje se da se zaduženost Jugoslavije u austrijskim bankama u drugoj polovini sedamdesetih godina natproporcionalno povećala i nakon 1980. godine znatno smanjila — i to i u usporedbi s ukupnom jugoslavenskom zaduženošću u bankama BIS-a i u usporedbi s ukupnim potraživanjima austrijskih kreditnih ustanova u inozemstvu.

Jugoslavenski udio u ukupnim inozemnim potraživanjima austrijskih kreditnih ustanova odgovara danas s oko 2⁰/₀ otprilike udjelu Jugoslavije u austrijskim izvozima. Obrnuto, udio austrijskih banaka u ukupnim bankarskim kreditima Jugoslavije s oko 6⁰/₀ je dvostruko viši nego austrijsko sudjelovanje u jugoslavenskome uvoznom tržištu, što bi naznačavalo »natproporcionalnu« zaduženost Jugoslavije u Austriji naspram trgovinskim odnosima. Uz to se mora primijetiti da dobavljački krediti ili stanoviti državom zajamčeni krediti nisu sadržani u navedenoj kvoti bankarskih kredita — gore spomenute procjene austrijskoga udjela u jugoslavenskim inozemnim dugovima s oko 3⁰/₀ mnogo su bliže austrijskome uvoznom udjelu u Jugoslaviji. S druge strane, gledajući ukupno s aspekta platne bilance, prije se može pretpostaviti povezanost izme-

Tabela 11

POKAZATELJI ZADUŽENOSTI AUSTRIJA-JUGOSLAVIJA 1972—1983.

U mil. šilinga							U mil. šil. bilateralna efektivna bilanca Austrija-Jugoslavija ³	
Potraživanja austrijskih kreditnih us- tanova prema Jugoslaviji ¹	Obaveze austrijskih kreditnih us- tanova prema Jugoslaviji ¹	Neto-pozicija austrij. kredit- nih ustanova prema Ju- goslaviji ¹	Udio Jugoslavije u ukupnim ino- zemnim potra- živanjima ¹	Potraživanja au- strijskih kreditnih ustanova prema Jugoslaviji u % od svih BIS potraživa- nja prema Jug. ²	Godiš- nje*	Akumu- lirana*		
1972.	769	3.213	-2.445	1,6	—	+1.470	+1.470	
1973.	1.038	2.315	-1.277	1,5	—	+1.470	+1.470	
1974.	1.305	2.273	-968	1,7	—	-846	+624	
1975.	2.033	3.345	-1.312	2,0	5,8	+241	+865	
1976.	2.570	7.010	-4.441	2,0	6,5	+1.965	+2.830	
1977.	4.414	5.150	-736	2,8	9,7	+800	+3.630	
1978.	5.131	5.618	-487	2,8	6,5	-590	+3.040	
1979.	6.741	4.590	2.151	2,8	7,3	-2.938	+102	
1980.	12.477	5.144	7.333	4,2	9,4	-1.378	-1.276	
1981.	10.629	4.877	5.753	3,0	6,8	-2.418	-3.694	
1982.	10.377	3.136	7.240	2,5	6,7	-3.696	-7.390	
1983.	11.443	3.471	7.972	2,3	6,5(6,0)	-3.114	-10.504	

Izvor: 1 Austrijska nacionalna banka; Inozemni status austrijskih kreditnih ustanova, nerevidirano. Podaci su objavljeni 1972—1983.

2 Bank for International Settlement, obračun prema završnim godišnjim tečajevima.

3 Austrijska nacionalna banka, regionalne bilance.

* S jugoslavenskoga gledišta pozitivan predznak znači aktivu efektivne bilance za Jugoslaviju (= pasivu za Austriju), negativan predznak znači: pasiva efektivne bilance za Jugoslaviju (= aktiva za Austriju).

đu *neto-zaduženosti* i *nagomilanoga salda efektivne bilance*. To je razlikovanje posebno značajno u slučaju Jugoslavija—Austrija, jer su, s jedne strane, *jugoslavenska potraživanja* kod austrijskih banaka (obaveze austrijskih kreditnih ustanova prema Jugoslaviji) upadljivo visoka, a, s druge strane, je bilateralna efektivna bilanca, prvenstveno sedamdesetih godina, znatno odstupala od globalne efektivne bilance Jugoslavije. Visoka jugoslavenska potraživanja u Austriji potječu od tijesnih turističkih veza, u prvom redu od maloga pograničnog prometa (time su devizne rezerve austrijskih banaka više angažirane nego u čistome robnom prometu) i od djelatnosti jugoslavenskih radnika u Austriji: tu je prvenstveno riječ o slobodnim računima u šilinzima koji donose dobitak čim se neki jugoslavenski radnik opet vrati u Jugoslaviju. Neto-pozicija austrijskih kreditnih ustanova bila je prema Jugoslaviji do 1978. godine negativna, tj. njihove su obaveze bile veće od njihovih potraživanja prema Jugoslaviji. Strukturno deficitarna trgovačka bilanca s Austrijom po Jugoslaviju kompenzirana je do 1977. godine prihodima iz turizma i radničkim doznakama. Od 1980. godine negativna je i akumulirana bilateralna efektivna bilanca prema Austriji. Ona je 1980. iznosila — 1,3 mrđ. šilinga — nasuproto neto-poziciji austrijskih kreditnih ustanova od 7,3 mrđ. šilinga. Godine 1983. odnos je izgledao već posve drukčije: akumuliranom deficitu efektivne bilance od —10,5 mrđ. šil. odgovarala je neto-inozemna pozicija austrijskih kreditnih ustanova prema Jugoslaviji od 8,0 mrđ. šil. Dok je 1980. godine neto-pozicija austrijskih banaka daleko premašivala akumulirani deficit efektivne bilance, 1983. godine je iznosila samo oko 76⁰/₀. Slična relacija postoji, uostalom, između ukupnog akumuliranog deficita jugoslavenske efektivne bilance i neto-pozicije svih BIS-banaka prema Jugoslaviji, koja čini oko 68⁰/₀ globalne akumulirane pasive efektivne bilance. I ovaj indikator ukazuje na to da je, ukupno gledajući, u usporedbi s drugim privrednim odnosima, nakon donekle natproporcionalne zaduženosti Jugoslavije prema Austriji nakon 1980. godine nastupila stanovita »normalizacija«.

Na kraju bih postavila još pitanje: Postoji li bonus za susjedstvo? To znači: utječe li pozitivno na privredne odnose između Austrije i Jugoslavije činjenica da su dvije zemlje susjedi ili ne?

Za *turističku razmjenu* među dvjema zemljama odgovor na to pitanje može sigurno biti pozitivan: brojni Austrijanci nedvojbeno putuju u Jugoslaviju i mnogi Jugoslaveni u Austriju, jer se doputuje brzo, granica je blizu — premda je kratak put u dolasku pojačanim i pojeftinjenim avionskim turizmom posljednjih godina vjerojatno manje atraktivan za austrijske turiste (tome treba dodati da cestovne veze nisu optimalne, što dolazak, unatoč malome broju kilometara, često otežava).

Sigurno je i izbor Austrije kao cilja jugoslavenskih *radnika* potaknut geografskom blizinom, premda bolji izgledi za zarade u drugim zemljama često jače privlače: tako su otišli »rani« radnici, pretežno porijeklom iz bliskih republika Hrvatske i Slovenije, osobito u SRNJ, a tek je drugi val radnika donio radnu snagu iz drugih republika, u prvome redu iz Srbije i Bosne i Hercegovine.

U pogledu *robne razmjene* između Austrije i Jugoslavije, bonus za susjedstvo postoji, u najboljem slučaju s jugoslavenske strane: značenje Austrije kao *izvora jugoslavenskog uvoza* nadmašuje jedino susjedna Italija, dok susjedne članice SEV-a Madarska, Bugarska i Rumunjska, ali i Albanija i Grčka, zauzi-

maju mjesta nakon Austrije. Kao *izvozno tržište*, pored Italije i Mađarska ima više značenja nego Austrija. Jedan od razloga za relativno slabu trgovinu Jugoslavije s drugim susjedima jamačno je njihova niža razina industrijalizacije — pa ipak bi se moglo govoriti o posebnom susjedskom bonusu za Austriju, jer Jugoslavija uvozi iz Austrije mnogo više roba nego iz drugih usporedivih zapadnoevropskih zemalja, kao npr. Švicarske, Belgije, Luksemburga ili skandinavskih zemalja. S austrijske je strane u trgovini s Jugoslavijom, barem u prošlosti, jedva bilo znakova susjedskog bonusa: svi su austrijski susjedi kao izvor uvoza važniji nego Jugoslavija (1956. godine bile su Jugoslavija i ČSSR još istoga značaja). Kao tržište za austrijski izvoz Jugoslavija je, dakako, *ispred* Mađarske i ČSSR. Možda je Jugoslavija, kao nesvrstana zemlja, koja se nalazi u procesu industrijalizacije, tako reći »propala« između ugovorâ Austrije sa zapadnim industrijskim zemljama (bile to zemlje EFTA ili EZ), uvjeta koji se pružaju zemljama SEV-a i posebnih uvjeta za zemlje u razvoju. Sama izrazito susjedska politika može popuniti tu prazninu.

Što se tiče obostrane *zaduženosti*, visoke su obaveze austrijskih kreditnih ustanova, kao što je rečeno, uglavnom posljedica turizma i djelatnosti jugoslavenskih radnika i zato u velikoj mjeri »uvjetovane susjedstvom«. Austrijska potraživanja prema Jugoslaviji izgledaju, barem u odnosu prema robnoj trgovini, u drugoj polovici sedamdesetih godina nešto previsoka, ali su u toku osamdesetih godina brzo smanjena na prosječnu mjeru, tako da se danas više ne može govoriti o susjedskome bonusu (Malusu?) u vezi sa zaduženošću Jugoslavije u Austriji.

Literatura:

- LICHTENBERGER, E., *Gastarbeiter, Leben in 2 Gesellschaften*, Beč 1984.
SINGLETON, F. / CARTER, B., *The Economy of Yugoslavia*, New York 1982.

Waltraut Urban

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN AUSTRIA AND YUGOSLAVIA

Summary

After the Second World War the economic relationships between Austria and Yugoslavia have considerably increased but proportionately they have diminished in comparison to relationships with other trade partners. In this article some of the most important activities within these relations will be discussed. External trade relations are noticeably asymmetrical. Austrian export to Yugoslavia is much larger than the import of Yugoslav products, which means that the relative significance of Austria for Yugoslav export has dropped. Also, the structure of export goods is unfavourable for Yugoslavia: Yugoslavia imports more elaborate goods while exporting mainly raw materials, energy, and half-finished products.

Second only to West Germany, Austria supplies the greatest number of tourists visiting Yugoslavia. The financial effects are positive for Yugoslavia, although there has been some decrease in the recent years.

Workers from Yugoslavia are the largest group of foreign labour in Austria. »Workers' Remittances« are the most important source of Austrian Schillings for Yugoslavia. The total value of remittances results from the number of workers, their family ties, and the foreign exchange policy of Yugoslavia.

The financial relationships between the two countries are characterized by Austria's role as creditor; Austrian banks claim 60% of the total sum of Yugoslav debts.

Does the fact that Austria and Yugoslavia are neighbouring countries affect their economic and other relationships in a positive manner? Proximity is evidently a positive factor for tourism and labour migration but is not very important for economic and financial relationships. In the case of Austria and Yugoslavia these are more fully influenced by international and national political factors and by the difference in the respective degree of industrialization and development.

WILHELM URBAN, *Österreichische Zeitschrift für Politik und Wirtschaft*, 1986, 14, 1, 58-82.
WILHELM URBAN, *The Economy of Yugoslavia*, New York 1982.

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN AUSTRIA AND YUGOSLAVIA

Summary

After the Second World War the economic relationships between Austria and Yugoslavia have considerably increased but particularly they have intensified in comparison to relationships with other countries in the entire area of the most important activities within these relations will be discussed. Exports to Yugoslavia are mostly agricultural. Austria exports to Yugoslavia as much more than the import of Yugoslav products which means that the relative significance of Austria for Yugoslavia has dropped. Also, the structure of export goods is unfavorable for Yugoslavia; Yugoslav imports more electronic goods while exporting mainly raw materials, energy, and half-finished products.